

een andere kerk. Vanaf het formeel herstel van de katholieke parochiestructuur in 1650 gaat het voor de Bergense katholieken weer bergopwaarts. Gesteund door een vanouds harde kern van katholieke families en gestimuleerd vanuit het Zuiden, krijgt de katholieke herleving vorm door de inzet van actieve pastoors en kapelaans (minderbroeders-recolletten) die hun zielzorgelijke taken bloedserius nemen en heel de vormenrijkdom van het posttridentijns katholicisme willen herstellen. Naar het zich laat aanzien heeft die rijke vormentaal moeiteloos de toch even gretig geaccepteerde gereformeerde taal van maatschappelijke soberheid vervangen. Vanaf 1700 was de meerderheid van de stad weer katholiek. Waarom eigenlijk? Wat was de motor van die tegendraadse ontwikkeling?

Als ik een punt van kritiek op deze studie mag formuleren, is het wel het gebrek aan vergelijking, waardoor het eindperspectief niet de kracht krijgt die het zou kunnen hebben. Bergens lot wordt weliswaar met de pogingen tot stadsreformatie elders in Nederland vergeleken, maar is dat niet te simpel? Het probleem is hier immers niet de stadsreformatie (die ligt in de zeventiende eeuw in de dominante lijn van de geschiedenis besloten), maar de herkatholisering. Wellicht meer dan in de meeste andere Nederlandse steden neemt ze hier een (overigens uitmuntend en gedetailleerd beschreven) vorm van confessionalisering aan. Rond 1690 leggen de gereformeerden zich al neer bij de splitsing van de Bergense samenleving in een protestants en een katholiek deel. Beide segmenten ontwikkelen zich vervolgens op gescheiden sporen. Het protestantse lonkt naar Zeeland, het katholieke naar Antwerpen. De loyaliteit jegens de stad is overigens niet in het geding: ook bij de katholieken komt de stad op de eerste plaats en de kerk op de tweede. Maar het vernietigende beleg van 1747, dat de machtsverhoudingen in de stad voor vele jaren schokt, betekent wel een aanslag op de tot dan bijna conflictloze omgangsoecumene.

Het is jammer dat die confessionalisering niet uitdrukkelijker tot inzet van een theoretische beschouwing is gemaakt. Graag had ik explicieter vergelijkingen gezien met steden waarin een soortgelijke (dubbele) ommekeer of segmentatie heeft plaatsgevonden, Nijmegen bijvoorbeeld, maar ook een aantal steden in het Duitse Rijk. Auteurs als Bernd Möller, Heinz Schilling, R. Po-chia Hsia, R. W. Scribner en zelfs O. Mörke ontbreken in dit boek. Juist de Duitse historiografie had echter het noodzakelijk complement kunnen bieden om Bergen in een ander perspectief te plaatsen. De Nederlandse geschiedschrijving zou beslist hebben gewonnen bij zo'n gedurfde doorbraak uit het intussen geijkte binnen-Nederlandse verklaringsmodel van de stadsreformatie. Waarom de grenzen van dat model niet wat roekelozer verlegd? Bij gebrek daaraan komt deze studie — mooi en helder geschreven, dat wel — niet echt boven de veilig verhalende en omzichtig inventariserende aanpak uit die de geijkte Nederlandse geschiedschrijving als een deugd beschouwt. De herkatholisering lijkt er niet meer dan het logisch gevolg van een opeenstapeling van afzonderlijke, op elkaar inspelande factoren. Maar is dat voldoende? Blijkt bij de wetsverzetting van 1795 niet dat Bergen zich in wezen geen protestantse stad meer voelt maar een katholieke? Hoe is dat stedelijk identiteitsgevoel veranderd? De breuk in de stedelijke eenheid die 1747 bracht verdient in dat opzicht zeker meer aandacht. Had een kort, noodgedwongen wat speculatief, maar niet minder noodzakelijk hoofdstuk over de verhouding tussen religie en stedelijke identiteit hier niet kunnen helpen om al die losse eindjes aan elkaar te knopen?

Willem Frijhoff

M. A. W. Gerding, *Johan Picardt (1600-1670). Drenthe's eerste geschiedschrijver* (Drents historische reeks VI; Assen: Van Gorcum, [Zuidwolde]: Stichting Het Drentse boek, 1997, x + 103 blz., f35,-, ISBN 90 232 3319 0).

Johan Picardt was een in Drenthe werkzame predikant, landontginner, historicus en medicus. In de twintigste eeuw werd van hem een roemrijk symbool gemaakt voor Drenthe, ter ondersteuning van de provinciale identiteit. Veel straten en instellingen werden naar hem vernoemd. Erg ver gaat de kennis over Picardt echter niet. Deze eerste zelfstandige publicatie over hem is in vier hoofdstukken chronologisch opgebouwd. Het vijfde hoofdstuk behandelt de publicatie waarmee hij het meest bekend werd: de *Drentse Cronijck*, een geschiedenis van Drenthe.

Picardt kwam uit een predikantenfamilie. Zelf werd hij in 1623 na een studie theologie predikant in Egmond. Picardt publiceerde een voor de zeventiende eeuw uniek geschrift over zijn beroep. Openlijk beklagde hij zich onder meer over de geringe status en slechte financiële ondersteuning van predikanten. Hij vond dit kortzichtig van de overheden, want een fatsoenlijke predikatie en een ijverig gebed waren effectief voor de gezagshandhaving. Gehoorzaamheid aan het wettig gezag werkte volgens Picardt het best vanaf de kansel.

Dat predikanten vanwege hun lage inkomen nog andere werkzaamheden hadden, was gebruikelijk. Picardt deed als predikant een medicijnenstudie en praktiseerde het medische ambt. De botanische kennis die hij door de studie opdeed, kwam hem van pas bij zijn landbouwkundige theorieën en experimenten, die volgens de auteur dan ook zijn grote liefde waren. Zij waren een belangrijke reden om na twintig jaar Egmond, predikant te worden in Drenthe. Zijn landbouwkundige ideeën kon hij nu grootschalig gaan toepassen. Over de grens in het graafschap Bentheim werd hij betrokken bij een ontginningsproject, dat naar hem 'Picardie' vernoemd werd. Groot succes voor de ontginningskolonie bleef echter uit. De omstandigheden waren nog niet gunstig. Zo bleef bijvoorbeeld gebrek aan mest een sterke belemmering.

De auteur ziet ook Picardts historisch werk als een afgeleide van zijn passie voor de landbouw. In zijn belangstelling voor ontginningen was hij sterk gericht op bodem en landschap. In Drenthe kwam hij daarbij vanzelf de vele prehistorische resten tegen. Picardts Drentse geschiedenis werd tot op heden echter vaak niet erg serieus genomen. Een reden daarvoor was bijvoorbeeld zijn idee dat de Drentse hunebedden gebouwd zouden zijn door reuzen. De auteur neemt het op voor Picardt en wijst op zijn nauwgezetheid en wetenschappelijke mentaliteit. Als eerste beschreef hij prehistorische sporen zoals hunebedden en grafheuvels. In zijn verklaring voor deze fenomenen zat hij er nogal eens naast, maar Picardt gaf ook zelf aan dat hij in zijn werk de waarheid niet in pacht had.

De auteur Gerding is provinciaal historicus van Drenthe en het boek is uitgegeven op initiatief van het Anjerfonds Drenthe in samenwerking met de stichting Het Drentse boek. De omvang van de tekst is beperkt, zeker vergeleken met de overdadige hoeveelheid illustraties, zoals de vele kaarten en topografische prenten. Verder zijn alle zeventien illustraties uit Picardts geschiedwerk overgenomen, waaronder negen paginagrote portretten.

Mark van Deursen

V. Roeper, D. Wildeman, *Om de Zuid. De eerste scheepvaart naar Oost-Indië onder Cornells de Houtman, 1595-1597, opgetekend door Willem Lodewycksz* (Nijmegen: SUN, 1997, 247 blz., ISBN 90 6168 495 1).

In het vijftigste jaar na de Indonesische soevereiniteitsoverdracht rijst wellicht belangstelling voor de vraag hoe ons koloniaal avontuur begon. Vierhonderd jaar geleden ontstond de behoefte naast de handel op Spanje en de Oostzee ook zelf rechtstreeks op Oost- en West-Indië te gaan varen. Vooral de Oost werd als kansrijk gezien. Men achtte zich op scheepvaartgebied de